

تحلیلی از روند رشد طبقه متوسط جدید و تغییرات شهرنشینی در ایران

دکتر مهرداد نوابخش^{*}، دکتر قربانعلی آقا احمدی^{**}

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۰۳/۲۵

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۰/۰۵/۱۰

چکیده

هدف از پژوهش، بررسی و تحلیل چگونگی ارتباط میان شهرنشینی و روند رشد و گسترش طبقه متوسط جدید در ایران است. جامعه آماری پژوهش دانشجویان مقاطع کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات طی سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ بوده است، که ۴۴۳ نفر آن ها به عنوان نمونه آماری تحقیق انتخاب گردیدند. پژوهش با تکیه بر منطق فازی انجام گرفته است و پرسشنامه با آلفای کرونباخ ۰/۸۷ مورد تایید قرار گرفت. یافته های حاصل از پژوهش نشان می دهد شهرنشینی با ایجاد و گسترش سرمایه گذاری تجاری، صنعتی، بازرگانی همراه با گسترش نهادهای سیاسی - مدنی و نظام های آموزشی، زمینه رشد و توسعه طبقه متوسط جدید را فراهم آورده است. از این رو شهرنشینی با جذب جمعیت و رشد و گسترش زمینه های اشتغال در رشد و گسترش طبقه متوسط جدید نقش موثری داشته است که هر یک از ابعاد مذکور واجد تاثیر متفاوتی بوده است.

واژه های کلیدی

شهرنشینی، گسترش مشاغل، استقرار نهادهای سیاسی - مدنی، توسعه نهادهای آموزشی، طبقه متوسط جدید

* استاد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران.

Email: Mehrdad_navabakhsh@Yahoo.com

** دانش آموخته دوره دکتری جامعه شناسی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران. (مسئول مکاتبات)

Email: Ahmadyali33@Yahoo.com

مقدمه

تحلیل قرار گرفته و یافته‌های حاصل از پژوهش در قالب جداول آماری، گردیده است و نهایتاً با ارائه یافته‌ها و نتایج، مشارکت نظری و تجربی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بیان مسأله

با انقلاب صنعتی و ظهور نظام سرمایه داری، روابط و مناسبات اجتماعی و مبانی قشربندی اجتماعی به طور کلی دگرگون شد. بر همین اساس، ضرورت‌های تازه و کارکردهای نوین را در صورتبندی‌های اجتماعی فراهم نمود. ساختار اقتصادی - اجتماعی شهرها همراه با گسترش سازمان‌های اداری - اجتماعی به عنوان فرایندی پویا نقش کلیدی و حساس در ایجاد دگرگونی‌های اجتماعی، توسعه جوامع ایفا نموده و گسترش روابط سرمایه داری، با دگرگونی در شیوه‌های تولید موجب پیدایش و گسترش گروه‌های شغلی تازه ای شد. این مشاغل به آموزش و کسب مهارت خاصی نیازمند بودند. در عین حال به دلیل اهمیت و نقش آنان از امتیازات و پایگاه خاصی برخوردار شدند، که عملاً از گروه‌های شغلی یدی جدا شده و سازوکار تازه ای از مشاغل را ارائه دادند. گسترش سازمان‌ها، دستگاه‌های اداری، خدماتی و آموزشی از نتایج چنین انفکاک‌کی است.

شهر از همان آغاز، خود را به مثابه مرکزی برای انباشت مواد غذایی و همچنین مرکز مبادله ثروت نشان داده است و «این انباشت ثروت بسیار زود، در رابطه ای منطقی با ساختار و منطق سیاسی - حقوقی شهر قرار گرفت. در شهرهای جدید نیز مراکز ثروت مانند بانک‌های مرکزی و مراکز مدیریتی شرکت‌های بزرگ، بازارهای بزرگ تجاری و مبادلاتی و غیره همواره در رابطه ای فضایی با قدرت سیاسی (مثلاً استقرار در مراکز شهری) قرار می‌گیرند. به نحوی که امکان حفاظت کامل از آنها وجود داشته باشد» (فکوهی، ۱۳۸۵، ۳۱). نتیجه چنین تراکمی، گسترش روابط فرهنگی و علمی و تخصصی بوده است.

با گسترش شهرنشینی، و ادغام ایران در اقتصاد جهانی، تغییرات مهمی در ساختار اجتماعی کشور حادث شد. «تجاری شدن کشاورزی، بهبود حمل و نقل، ارتباطات و ایجاد صنایع کوچک جدید، باعث افزایش درآمد ملی عواید دولت و معیارهای زندگی شهری شد. این تغییرات اقتصادی منجر به پیدایش طبقات جدید اجتماعی در کنار طبقات سنتی شده به ویژه گروه کوچکی از روشنفکران دیوان سالار و حرفه‌ای در چارچوب دستگاه دولت، گروه جدیدی از تجار بزرگ ایجاد و سرمایه‌گذاران یک طبقه کارگر صنعتی نوپا از اهمیت خاصی برخوردار بودند» (اشرف و بنو عزیز، ۱۳۸۷، ۶۳).

شهرنشینی با تبدیل به شهرگرایی^۱ موجب ایجاد کیفیت متمایزی از جامعه‌ی انسانی و سبک زندگی می‌شود. ساخت کارخانه‌ها و کارگاه

بررسی و تحلیل عناصر و مولفه‌های ساختار جامعه، اساس و محور بنیادین مطالعات جامعه‌شناسی است. از این رو مطالعه و بررسی طبقات اجتماعی، دگرگونی‌های سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی، توزیع جمعیت شهری و روستایی در راستای تبیین ساختار اجتماعی، از اهمیت مضاعفی برخوردار است. حرکت شتابان شهرنشینی به ویژه در جوامع در حال توسعه، مانند بسیاری از پدیده‌های اجتماعی، آنچنان سریع بوده است که تغییرات حاصل از آن، منجر به کارکردهای مناسب و نامناسب، پیش‌بینی شده و پیش‌بینی نشده بسیار گردیده است. شهرنشینی و گسترش آن، روابط و مناسبات زندگی اجتماعی انسان‌ها را دستخوش تغییراتی اساسی و بنیادی نموده است. تا جایی که به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان و فلاسفه، شهر به عنوان پدیده‌ای منحصر به فرد تلقی گردیده است، که انسان را از ماهیت اصیل، سنتی و فرهنگی خود دور ساخته و او را در چهارچوب روابط و مناسبات عقلانی و حسابگری و سلسله مراتب جدیدی با معیارهایی نو قرار داده است. روابط اجتماعی در فضای شهری و نمادهای ساختاری در شهرها، با تکیه بر جایگاه افراد در مناسبات اجتماعی و تولیدی، موقعیت تازه ای را فراهم آورده که در آن، هر یک از افراد، گروه‌ها و اقشار، قادر به کسب فرصت‌های اجتماعی تازه ای گردیده‌اند. بنابراین تکیه اقشار و گروه‌ها و طبقات اجتماعی بر هر یک از ابعاد و مولفه‌های مذکور، شکلی از قدرت و موقعیتی را فراهم می‌کند که نتیجه آن ایجاد سلسله مراتب و حتی شکاف اقتصادی - اجتماعی و طبقاتی میان شهرنشینان است.

در اهمیت شهر در جامعه‌شناسی شهری عنوان می‌گردد: «جامعه‌شناسی کلاسیک خود را بیش از هر چیز به مثابه علم شناخت شهرنشینی تعریف کرده است» (فکوهی، ۱۳۸۵، ۱۷۳). توسعه تقسیم اجتماعی کار و گسترش سازمان‌ها و موسسات اقتصادی - اجتماعی، شبکه پیچیده فضاها و مناسبات اجتماعی و همچنین نظام شهرنشینی و روند سریع آن در کشورهای در حال توسعه سبب هجوم گسترده به شهرها و پیدایش بخش‌های خدماتی، اداری و اداری تخصصی گردید. «در نتیجه انقلاب صنعتی، شمار بسیاری از مردم طی سده‌های نوزدهم و بیستم از خانه‌های روستای شان کنده شده و به محیط‌های شهری سرازیر شدند. این مهاجرت انبوه بیشتر به علت مشاغلی که نظام صنعتی در مناطق شهری ایجاد کرده بود، رخ داده بود» (ریترز، ۱۳۷۴، ۹).

این بحث نکات ویژه پژوهش، آراء و نظریه‌های مربوط به موضوع را جهت سازماندهی مسأله ارائه می‌نماید. پس از بررسی مبانی نظری، فرضیات و روش‌شناسی ارائه و سپس اطلاعات گردآوری شده مورد

و تجاری و کار زراعی اشاره کرده و نتیجه آن را ظهور تمدن دانسته و می گویند وجود شهر به خودی خود موجب ضرورت یافتن دستگاه اداری، پلیس، مالیات و سبب ضرورت یافتن سازمان شهری می شود» (فکوهی، ۱۳۸۵، ۱۶۹).

امیل دورکیم (۱۳۷۴) پدیده شهری شدن را با رویکرد عمومی روابط کارکردی میان پدیده های اجتماعی تحلیل نموده است. وی این رویکرد را در قالب گرایش تطوری از همبستگی مکانیکی به ارگانیکی مشاهده می کند. شهرنشینی در کنار تراکم جمعیت، تراکم اخلاقی را تقویت می کند. «تقسیم کار اجتماعی در جوامع جدید با تمایز پذیری مشاغل، تعدد فعالیت های صنعتی به عنوان مظهری از تمایز پذیری اجتماعی نمایان می شود» (آرون، ۱۳۶۴، ۳۵۲).

در رویکرد جامعه شناختی و بر نسبت به شهرنشینی باید بر دو محور اصلی تأکید نمود: نخست عقلانیت یافتگی دیوان سالارانه که خود را از خلال سازمان یافتگی شهری نشان می دهد و دوم گونه شناسی های آرمانی که خود را از خلال طبقه بندی های کارکردی، تاریخی و غیره شهرها متبلور می سازند» (فکوهی، ۱۳۸۵، ۱۷۴). در تعبیری دیگر و بر معتقد است که «شهر به جریانات عظیم تر از خود مرتبط است و آن را به عنوان یک نظام اجتماعی کامل می توان به حساب آورد» (صدیق، ۱۳۷۳، ۱۲۰).

گئورگ زیمل (۱۸۵۸-۱۹۱۸) در اثرش «فلسفه پول» به گرایش های بر آمده از شهرنشینی می پردازد و معتقد است «در محیط شهری محرک ها متنوع، لحظه ای، غیر قابل پیش بینی و خشن هستند و در نتیجه انرژی فکری و احساس زیادی را طلب می کنند در محیط شهری خصلت زندگی عقلانی شدن آن است» (ممتاز، ۱۳۸۹، ۱۱۷).

والرشتاین با ارائه نظریه نظام جهانی مبتنی بر مرکز - پیرامون الگوهای شهری شدن را طی فرایندهای متفاوتی مطرح ساخته است. «شهرنشینی و سرمایه داری: بدین ترتیب توسعه و گسترش شهرنشینی حتی در کشورهای توسعه نیافته در دوران جدید، با دگرگونی های نظام جهانی در ارتباط است و در طی شکل گیری و گسترش نظام سرمایه داری رشد کرده است. ماهیت طبقاتی: با شکل گیری نظام سرمایه داری، شهرها نیز به شکل طبقاتی آنها افزوده شده است» (توسلی، ۱۳۷۴، ۷).

از نظر گردن چایلد پیدایش شهرها با دو انقلاب عظیم، یکی در ساخت اقتصادی، دیگری در سازمان های اجتماعی همراه بوده است. چایلد این هر دو انقلاب را معلول افزایش جمعیت می داند. «شهر در پیدایش جامعه طبقاتی موثر است. از نظر وی جامعه ای با ساخت طبقاتی در اثر توزیع نابرابر منابع و فعالیت های تخصصی پدید می آید» (نوابخش و مطلق، ۱۳۸۸، ۶۵). به نظر وی اجتماع متخصصان تمام وقت در شهرها و

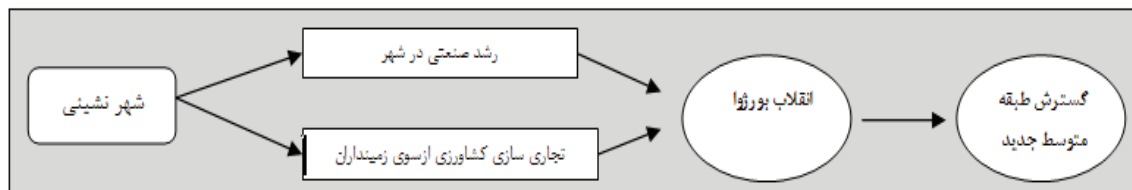
های مختلف زمینه اشتغال تخصصی افراد زیادی را فراهم آورده است. «از ویژگی های اصلی شهر صنعتی می توان به تمرکز جمعیت، تقسیم کار پیچیده، قدرت صنعتی^۲، وسایل ارتباطی و حمل و نقل پیشرفته، ارتقای سطح کیفیت زندگی، جدایی محل کار از خانه، افزایش فاصله اجتماعی^۳، شکل گیری سازمان ها و نهادهای مختلف پیشرفته، حضور بوروکراسی اداری، دگرگونی ارزش های^۴ ناشی از تغییر و تحولات اجتماعی و اقتصادی و فرهنگی، رقابت در کسب پایگاه اجتماعی بهتر و بالاتر، افزایش فردگرایی، رشد شهرک نشینی و روابط اجتماعی رسمی و غیر شخصی و در عین حال پیچیده اشاره نمود» (نوابخش و مطلق، ۱۳۸۸، ۱۰).

شهر موجودی زنده، پویا و دائماً در حال رشد و توسعه است. و این امر موجب می شود دگرگونی های همه جانبه ای در شیوه امرار معاش، مناسبات اجتماعی، وضعیت مشاغل و حتی سلسله مراتب اجتماعی ایجاد گردد. لذا بررسی چگونگی تأثیرگذاری شهرنشینی بر میزان و روند رشد و گسترش طبقه متوسط جدید از دیدگاه دانشجویان هدف پژوهش بوده است. این که شهر چگونه با ایجاد فضای فعالیت های تخصصی - مهارتی، خدماتی، صنعتی، تجاری و آموزش و حتی با ایجاد نهادهای مدنی و سیاسی توانسته است طبقه متوسط جدید را در کنار سایر اقشار و طبقات اجتماعی در حد بسیار وسیعی رشد و گسترش دهد.

مبانی نظری

از دیر باز در اندیشه بسیاری از متفکران «شهر» به عنوان پدیده ای مؤثر و تعیین کننده در مسایل انسانی - اجتماعی مورد توجه بوده است. ارسطو (۱۳۶۴) در ارزیابی خود از ماهیت شهر، آن را در رشد و شکوفایی انسان مؤثر دانسته و معتقد است که شهر چارچوب طبیعی شکوفایی انسان ها را می سازد. فارابی در تحلیل جامعه (مدینه) اصل سلسله مراتب را یک ضرورت دانسته و با دیدگاه کارکرد گرایانه به این امر باور دارد که، «اعضای مدینه بر حسب فطرت های گوناگون که دارند، هر کدام را بهر کاری ساخته اند» (فکوهی، ۱۳۸۵، ۱۴۹).

مارکس و انگلس با مطرح ساختن توسعه سرمایه داری در نقش و اهمیت شهرنشینی عنوان نموده اند: «شهری شدن جدید گامی در جهت انقلاب است. زیرا شهر مکانی است که کارگران به شکل توده های عظیم در آن متمرکز می شوند و امکان پیدایش روابط اجتماعی جدیدی فراهم می آید. جایی که طبقه کارگر می تواند سازمان یابد و به آگاهی دست پیدا کند» (ممتاز، ۱۳۸۹، ۱۰۵). بنابراین مارکس و انگلس ایده شهرنشینی نوین را در ارتباط با طبقات جدید مطرح می کند که ویژگی اصلی آنان داشتن «خصلت شهری» است. در سایه این خصلت و تحلیل جایگاه شهر به «اصل تقسیم کار میان کار صنعتی

شکل ۱. رشد و گسترش طبقه متوسط جدید از نظر بارینگتون مور

«این تغییرات و نیاز اجتناب ناپذیر کارمندان اداری بیشتر برای گرداندن دستگاه دولتی جدید، به رشد ظاهراً بی توقف دستگاه های دیوان سالاری انجامیده است. و اهمیت مشاغل خدماتی و حرفه‌ای به عنوان وسیله‌ای برای تأمین معاش، همچنان در حال افزایش است» (کاستلو، ۱۳۶۸، ۱۴۱). همچنین لرنر رشد مراکز شهری جدید در جهان سوم را به عنوان عامل ترقی و تقویت کننده احساس و فردگرایی و تضعیف کننده سنت گرایی می داند (از کیا و غفاری، ۱۳۸۴، ۵۵).

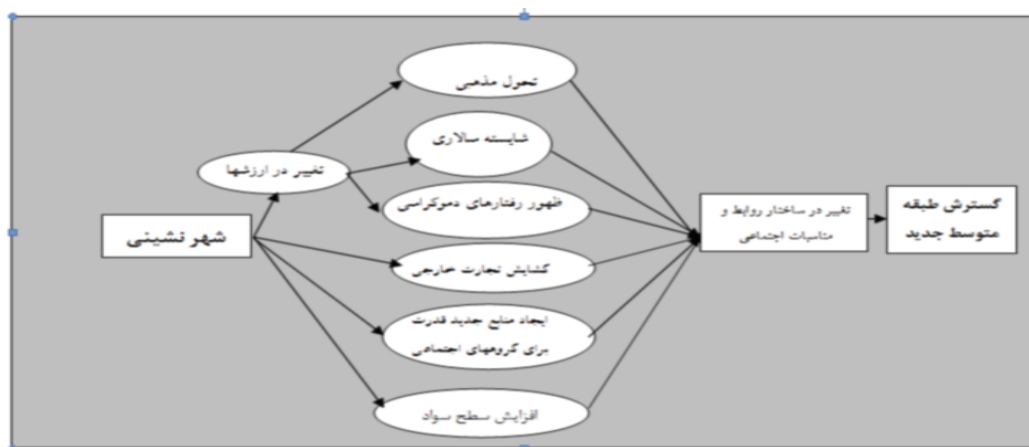
آنتونی گیدنز در کتاب «ساخت طبقاتی جوامع پیشرفته» معتقد است که ساخت یابی طبقاتی جوامع بر حسب مجاورت و دوره های طولانی زمان، ترسیم می شود. یعنی طبقات فقط در جایی شکل می گیرند که کنشگران توانایی مشترکی داشته و طی سال های متمادی با یکدیگر کار و زندگی کرده باشند. بدین طریق می توانند فرهنگ مشترکی را تولید و باز تولید کنند» (نقدی، ۱۳۸۲، ۹۱). در نگاه گیدنز (۱۳۷۳) شهرگرایی مساوی صنعتی شدن، تقسیم کار، تخصص سرمایه داری، اقتصاد پولی و نهایتاً شهرگرایی با تراکم بسیار بزرگ و بالایی از جمعیت است. شهر مرکز ثروت، امتیاز و محصول تراکم سرمایه است. «پیرن» وجود طبقه متوسط و سازمان اجتماعی را در تشکیل شهر لازم می دانست. «پورت همه شهرها را واجد سه نوع ویژگی مشترک می داند: اندازه، تراکم و ناهمگنی» (توسلی، ۱۳۷۴، ۸۹). برینگتون مور (۱۳۶۹) معتقد است

پیشرفت صنعت و هنر تغییرات اساسی را سبب می‌شوند.

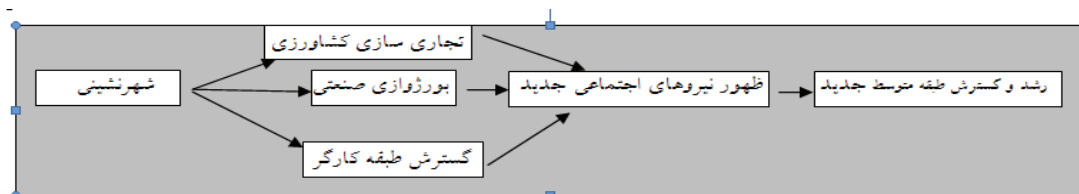
از دید لوفور توسعه انسانی از سه مرحله عمده عبور می کند: جامعه کشاورزی، جامعه صنعتی و جامعه شهری. این سه مرحله به ترتیب با نیاز، کار و لذت در ارتباط هستند. مفهوم شهری بیش از هر چیز در بردارنده یک محتوای فرهنگی است: کاستلز نیز مانند ورت معتقد است که «تراکم و نزدیکی ناشی از تمرکز با افزایش میزان کنش و ارتباطات، به صورت همزمان موجب بالندگی آزادانه، غیر منتظره بودن، لذت، جامعه پذیری و کامجویی می شود (گرونلاند، ۱۳۸۵، ۶۳).

وینسنت فرانسیس کاستللو در کتاب «شهرنشینی در خاورمیانه»^۸ در بخش مستقلی از کتاب خود در باب مشاغل و قشر بندی در حوزه شهری، دو سؤال کلیدی مطرح می کند. اولاً تا چه حد می توان ساخت جامعه شهری را مجموعه‌ای تشکیل یافته از گروه های خودگردان، اما متقابلاً وابسته به هم در نظر گرفت و ثانیاً، این جامعه به چه میزان به سوی جامعه‌ای دارای سلسله مراتب میل کرده است، جامعه ای که سلسله مراتب آن بر اساس معیارهای طبقه ای مربوط به شغل و ثروت تعیین می شود» (کاستلو، ۱۳۶۸، ۱۳۹).

دخالتهای فزاینده دولت در امور اقتصادی، به ویژه از طریق ملی کردن صنایع عمده، از قبیل صنایع نفت و فولاد، در عین کاهش ابعاد فعالیت بخش خصوصی، حوزه فعالیت دولت را گسترش داده است.

شکل ۲. ساختار گسترش طبقه متوسط جدید هانتینگتون

شکل ۳. مدل گیل درباره روند رشد طبقه متوسط جدید

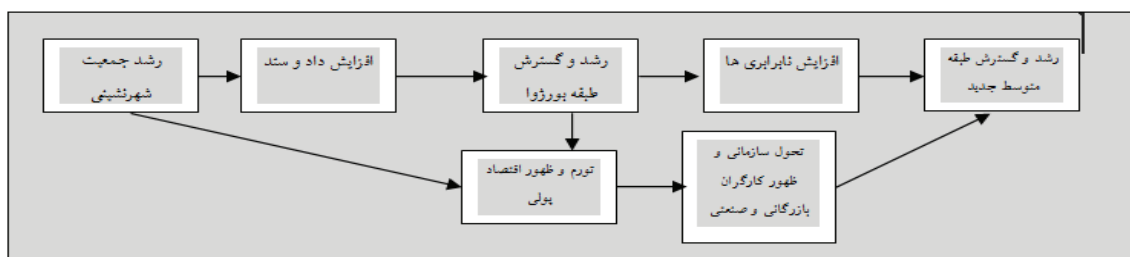
شهرنشینی فرصت کافی برای تغییر روابط و مناسبات اجتماعی (گینز، ۱۳۳۳) را برای ظهور طبقه متوسط جدید فراهم می‌آورد. از نظر هانتینگتون^۹ شهرنشینی حاصل از توسعه اقتصادی، تحولات و تغییراتی در ساختار روابط و مناسبات اجتماعی را سبب می‌شود که نتیجه آن رشد و گسترش طبقه متوسط جدید است (ساعی، ۱۳۸۶، ۴۲). ساختار مدل تأثیر گذاری شهر بر طبقه متوسط جدید را از نظر هانتینگتون می‌توان به شکل زیر ارایه نمود.

بر اساس نظریه گیل^{۱۰} پیامد گسترش شهرنشینی در کنار تجاری سازی کشاورزی و گسترش صنعت، پیدایش طبقه متوسط جدید خواهد بود. در راستای این تغییرات گروه روز افزونی از صاحبان مشاغل آزاد، متخصصان، کارمندان ادارات و دیگر کارکنان بخش خدمات عمومی و خصوصی نیز که معمولاً با شیوه های جدید آموزش یافته و تجربیاتی در زمینه های علمی و فنی نوین کسب کرده اند (معلمان، مهندسان، و مانند آن ها) به طبقه متوسط جدید تعلق دارند» (نولان و لنسکی، ۱۳۸۰، ۵۰۲).

نوابخش، (۱۳۸۸) در تبیین ساز و کارهای شهرنشینی برای با رشد و گسترش طبقه متوسط جدید به مدلی رسید که در آن فعالیت تخصصی و مهارتی، فعالیت های خدماتی، سرمایه گذاری صنعتی و تجاری، نظام های آموزشی، نهاد های سیاسی - مدنی، روابط قومی و قبیله ای و ایجاد روابط عقلایی و اداری نقش تعیین کننده ای در رشد طبقه متوسط داشته اند. بنابراین رویکردهای نظری کلاسیک ها و متأخرین و روند ارتباط میان شهرنشینی و ابعاد و مؤلفه های تأثیر گذار بر رشد و گسترش طبقه

متوسط جدید به رابطه میان، تخصصی شدن امور شهری، گسترش زمینه های ارائه فعالیت های خدماتی، تمایل به سرمایه گذاری های صنعتی و تجاری، گسترش روابط اجتماعی ناشی از زندگی شهرنشینی، گسترش و توسعه آموزش عالی و تحت پوشش قراردادن بخش وسیعی از افراد جامعه، و در نهایت پیدایش نهادهای سیاسی - مدنی (انصاری، ۱۳۷۸) تأکید دارد. یعنی نظرات اشرف و بنوعیزی (۱۳۸۷) در زمینه تجاری شدن کشاورزی، بهبود حمل و نقل و ایجاد صنایع کوچک و تأثیرشان بر پیدایش طبقات جدید اجتماعی (توسلی، ۱۳۶۱) هماهنگ مبنای کار این پژوهش قرار گرفته است. از طرفی صنعتی شدن لزوماً همراه با شهرنشینی مورد مطالعه قرار می گیرد. دیدگاه نوابخش و مطلق (۱۳۸۸) ویژگی اصلی شهر صنعتی را، در تمرکز جمعیت، تقسیم کار پیچیده، قدرت صنعتی و در نهایت به شکل گیری سازمان ها و نهادهای مختلف نشان می دهد.

شکل گیری شهر و تأثیر آن بر پیدایش روابط اجتماعی جدید (ممتاز، ۱۳۸۹) زمینه تغییر فضای اجتماعی (توسلی، ۱۳۸۳) را فراهم می‌آورد. یعنی شهر دیگر بر اساس روابط قومی قبیله‌ای نمی‌تواند استوار باشد. زیرا فضای شهری روابط عقلایی و حسابگرانه (باتومور، ۱۳۶۷) را برای افراد فراهم می‌آورد. تقسیم کار اجتماعی در جوامع جدید (دورکیم، ۱۳۶۴) موجب تمایز پذیری مشاغل، نقد و فعالیت های صنعتی و در نهایت تمایز پذیری اجتماعی را نمایان می سازد. در کنار آن رشد علوم تجربی و استقلال یافتن علم، موجب رشد مبادلات تجاری و تولیدی می شود (فکوهی، ۱۳۸۵).

شکل ۴. مدل تحلیلی نولان و لنسکی (تأثیر شهرنشینی در رشد و گسترش طبقه متوسط جدید)

- بین میزان گسترش فعالیت های خدماتی در رشد و گسترش طبقه متوسط جدید در ایران رابطه معنی داری وجود دارد.

- بین سرمایه گذاری صنعتی و تجاری در شهر و رشد گسترش طبقه متوسط جدید در ایران رابطه معنی داری وجود دارد.

- بین گسترش نظام های آموزشی در شهر و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید در ایران رابطه معنی داری وجود دارد.

- بین استقرار نهادهای سیاسی - مدنی در شهر و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید در ایران رابطه معنی داری وجود دارد.

- شهرنشینی با گسستن روابط قومی و قبیله ای و ایجاد روابط عقلایی و اداری رشد و گسترش طبقه متوسط جدید در ایران رابطه معنی داری وجود دارد.

روش شناسی تمقیق

بر مبنای ویژگی هر پژوهش، روش انتخاب شده باید ارتباطی منطقی با موضوع پژوهش داشته باشد. از این رو با مطالعات کتابخانه ای، متغیرهای لازم شناسایی گردیدند. با روش دلفی^{۱۱} از افراد صاحب نظر و متخصص در ساخت و تنظیم پرسشنامه استفاده گردید. آلفای کرونباخ^{۱۲} پرسشنامه ۰/۸۷ به دست آمد. جامعه آماری مطالعه حاضر، دانشجویان مقاطع ارشد و دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات در حدود ۱۶۱۷۹ هزار نفر بوده اند که از میان آنان ۴۴۳ نفر نمونه به صورت تصادفی ساده انتخاب گردید.

برای بررسی میزان تأثیر ابعاد و مؤلفه های شهرنشینی در لایه ها و قشرهای طبقه متوسط جدید، توسط نخبگان وزن دهی و اولویت بندی شدند. این وزن دهی در یک طیف پنج قسمتی (کلاسیک) و در دامنه ای از ۰ تا ۱۰۰ با "منطق فازی" صورت گرفت. منطق فازی در تحقیقات، در برابر منطق «باینری» یا «ارسطویی» قرار دارد. در منطق باینری یا ارسطویی همه چیز فقط به دو شکل سیاه سفید، بلی یا خیر، صفر و یک در نظر گرفته می شود. اما در منطق فازی داده ها را در بازه بین صفر و یک قرار داده و با پرهیز از مطلق گویی (فقط صفر و یا فقط یک)، از مقدار تعلق عضویت هر یک از اعضاء یا داده به مجموعه مورد مطالعه بحث می کند. حقیقت آن ها چیزی بین درستی کامل و نادرستی کامل است. چیزی بین یک و صفر، یعنی مفهومی چند ارزشی

تأثیرات اصلی زمانی روشن می گردد توسعه و گسترش شهرنشینی با دگرگونی نظام جهانی در ارتباط باشد. زیرا ظهور نظام سرمایه داری، تغییرات ساختاری طبقات اجتماعی را سبب شده است (توسلی، ۱۳۷۳). بنابراین گسترش شهرنشینی اجتماعی (کاستلو، ۱۳۶۸) موجب دگرگون شدن نظام سلسله مراتب اجتماعی سبک زندگی (اباذری و چاوشیان، ۱۳۸۱) افراد شده است. پرورش و آموزش افراد در آموزش عالی و فارغ التحصیلان و جذب آن در دستگاه های دیوان سالاری، نوسازی ساختاری جامعه (ادیبی، ۱۳۵۴) را فراهم می آورد. یافته ها حاصل از این مقاله با این نظر فیالکوف (۱۳۸۳) که تقسیم کار اجتماعی و تکنیک شهری با فعالیت صنعت گران، و سرمایه دارها زمینه تجارت و مبادله را فراهم می آورد، هماهنگ است. زیرا تجار با مالکیت اماکن شهری و صنعت گران زمینه شکل گیری طبقه ای را که کاملاً خصلت شهری داشته و محیط مناسبی را برای پیدایش جامعه مدنی فراهم آورده است. اساساً نوسازی اقتصادی نیاز به نوسازی آموزش را آشکار می سازد (مور، ۱۳۶۹).

توسعه صنعتی اگر با صنعتی شدن همراه باشد (هاتیگتون، ۱۳۸۶) زمینه گسترش نهادهای سیاسی - مدنی را فراهم می آورد. این دگرگونی ساختاری در فضای محیط شهری مهیا می شود به طور اختصاصی یافته های حاصل از مقاله حاضر نشان می دهد شهرنشینی با ایجاد فضای مناسب رشد و گسترش فعالیت های تخصصی، گسترش و فعالیت های خدماتی ایجاد شرایط مناسب و یا مناسب در سرمایه گذاری صنعتی و تجاری غیر در الگوها و نمادهای رفتاری و روابط اجتماعی از سنتی به مدرن، گسترش نظام آموزش عالی و ارتقای سطح آموزش، بستر مناسبی جهت رشد و گسترش طبقه متوسط جدید (ادیبی، ۱۳۵۸) فراهم می آورد.

فرضیه های تمقیق

فرضیه اصلی: بین شهرنشینی و رشد گسترش طبقه متوسط جدید رابطه معنی داری وجود دارد.

فرضیه های فرعی:

- بین گسترش زمینه فعالیت تخصصی و مهارتی در شهر و رشد و توسعه طبقه متوسط جدید در ایران رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۱. نمونه پاسخگویی به گویه های تحقیق بر اساس کلاسیک - فازی

ردیف	گویه در مجموع شهرنشینی، موجب رشد طبقه متوسط جدید شده است.	کاملاً موافق	موافق	ممتنع	مخالف	کاملاً مخالف
------	---	--------------	-------	-------	-------	--------------

جدول ۲. نمونه پاسخگویی به گویه های تحقیق براساس وزن دهی فازی

کاملاً موافق	موافق	ممتنع	مخالف	کاملاً مخالف
۷۶-۱۰۰	۵۶-۷۵	۴۶-۵۵	۱۶-۴۵	۰-۱۵

و یا خاکستری (کاسکو، ۱۳۷۷).

پرسشنامه تحقیق حاضر به گونه ای طراحی گردید که پاسخگویان ضمن ارائه پاسخ های کلاسیک (طیف لیکرت) ، نظرات فازی را (میزان موافقت یا مخالفت را با عدد ۰ تا ۱۰۰) نیز بتوانند ارائه نمایند. این موضوع با مثال زیر روشن می شود.

مثال فوق نشان می دهد که پاسخگوی فرضی با نوشتن عدد ۷۶ در گزینه موافق هم پاسخ کلاسیک (موافق) داده است و هم این که حد و میزان موافقت (عدد ۷۶) خود را مشخص ساخته است. برای تکمیل این منظور در پایان پرسشنامه از کلیه پاسخگویان خواسته شد تا به منظور تهیه مقیاس نهایی، وزن و دامنه عددی هر یک از مولفه ها را در جدولی مشابه جدول زیر مشخص نمایند. (مثال فرضی)

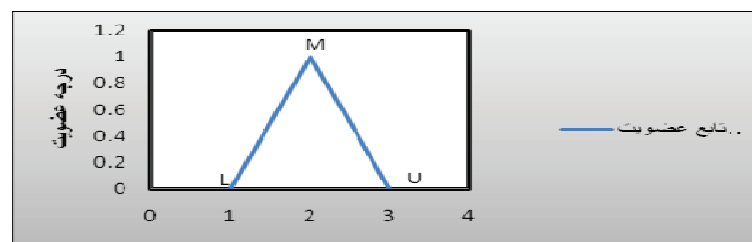
مرحله اول: تعیین اعداد فازی برای هر یک از متغیر های زبانی ابعاد و مولفه های شهرنشینی

پس از بدست آوردن نظرات خبرگان، از برآورد بهینه نظرات خبرگان در طیف بندی متغیرهای زبانی، اعداد مثلثی فازی ۱۴هریک از این

متغیرهای زبانی بدست آورده شد. همان طور که مشخص است، عدد فازی مثلثی C (به طور فرضی) با تابع عضویت به صورت زیر تعریف می شود. تابع نشانگر مجموعه قطعی A از X، تابعی از X به مجموعه {۰ و ۱} می باشد. (آذرو فرجی، ۱۳۷۸، ۳۸) در رابطه $[U_1, M_1]$ بازه تکیه گاه و نقطه $(M_1, 1)$ راس می باشد. عدد فازی مثلثی بطور فرضی نمایش داده شده است.

در اغلب موارد نقطه (L_1, U_1, M_1) در وسط تکیه گاه قرار می گیرد. یعنی $M_1 = (L_1 + U_1) / 2$ (بوجاذزیف، ۱۳۸۱، ۲۴): پس یک عدد فازی A دارای سه مقدار (L_1, M_1, U_1) می باشد که در آن L_1 کمترین مقدار اعداد مثلثی، U_1 بالاترین مقدار و M_1 ممکن ترین حالت می باشد. بر اساس داده های پژوهش حاضر در نمونه مورد مطالعه، ابتدا اعداد مثلثی فازی برای متغیر زبانی تخصصی شدن امور شهری به همراه تابع عضویت نشان داده شده است.

اعداد به دست آمده $(0, 9/35, 30)$ به عنوان عدد مثلثی اجماع نظر نخبگان برای تخصصی شدن امور شهری در جامعه شهری سنتی است. بنابر این سایر ابعاد و مولفه شهر نشینی بر همین اساس قابل اندازه گیری خواهد بود.

شکل ۵: تابع عضویت عدد مثلثی فازی برای یک نمونه فرضی

جدول ۳. اعداد مثلثی فازی برای متغیر زبانی تخصصی شدن امور شهری به همراه تابع عضویت

بسیار تخصصی	تخصصی	در حال گذار (سنتی - صنعتی)	(نیمه سنتی)	سنتی	میزان تخصصی شهری
(۷۰، ۸۹/۶۵، ۱۰۰)	(۵۰، ۶۹/۹۱، ۹۰)	(۲۰، ۴۷/۸۸، ۷۵)	(۱۰، ۲۷/۴۹، ۳۵)	(۰، ۹/۳۵، ۳۰)	اعداد مثلثی

$$A = (L_p, M_p, U_p) \quad NFA = [(U_i - L_i) + (M_i - L_i)] / 3 + L_i$$

که در آن، $NFA =$ غیر فازی کردن برای عدد مثلثاتی A است.

یافته های تمقیق

همان طوری که گفته شد برای تحلیل، بایستی اعداد مثلثاتی به اعداد غیر فازی تبدیل گردند. بر همین اساس کلیه ابعاد به همراه تابع عضویت آنان به شرح زیر است.

مرحله دوم: غیر فازی کردن^{۱۵} اعداد فازی هریک از ابعاد ۵ گانه برای پردازش داده ها اعداد فازی، از حالت مثلثاتی خارج شده و به یک عدد دقیق^{۱۶} تبدیل شوند، که به آن غیر فازی کردن گویند. غیر فازی کردن، تکنیکی است که در آن، اعداد فازی را به اعداد دقیق تبدیل می کنند. روش های مختلفی از قبیل روش ارتفاع، روش متوسط ماکزیمم، روش مرکز ثقل برای آن وجود دارد. در این تحقیق از روش مرکز ثقل^{۱۷} که یکی از متداول ترین روش های غیر فازی کردن می باشد، استفاده شده که فرمول آن در زیر آمده است (ماکویی، ۱۳۸۷).

جدول ۴. اعداد غیر فازی شده سطوح تخصصی شدن امور شهری

بسیار تخصصی	تخصصی	حرفه ای-آما تور	نیمه سنتی	سنتی	تخصصی شدن امور شهری
۸۶/۵۵	۶۹/۷	۴۷/۶۲	۲۹/۶۲	۱۳/۱۱	اعداد غیر فازی شده

پاسخگویان در وزن دهی و اولویت بندی سطوح تخصصی شدن امور شهری، برای نیمه سنتی امتیاز ۲۹/۶۲ را از دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ تخصیص داده اند. این امتیاز نشان می دهد که پاسخگویان جامعه شهری نیمه سنتی را از ۱۰۰ امتیاز فقط ۲۹/۶۲ ارزیابی کرده اند.

جدول ۵. اعداد غیر فازی شده سطح خدمات شهری

خدمات سطح بسیار بالا (بسیار مدرن)	خدمات سطح بالا (مدرن)	خدمات عادی (در حال گذار)	خدمات سطح پایین (نیمه سنتی)	خدمات سطح بسیار پایین (بسیار پایین سنتی)	سطح خدمات شهری
۸۵/۰۲	۶۴/۸۱	۴۷/۲۳	۲۸/۸	۱۱/۶۹	اعداد غیر فازی شده

پاسخگویان در وزن دهی و اولویت بندی سطوح سطح خدمات شهری، برای خدمات سطح پایین (نیمه سنتی) نمره ۲۸/۸ را از دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ تخصیص داده اند.

جدول ۶. اعداد غیر فازی شده سطح سرمایه گذاری صنعتی- تجاری در شهرنشینی

سرمایه گذاری بسیار بالا (فرصتی)	سرمایه گذاری سطح بالا (صنعتی)	سرمایه گذاری عادی و در حال گذار (صنعتی- صنعتی)	سرمایه گذاری سطح پایین (نیمه سنتی)	سرمایه گذاری بسیار پایین (اساساً سنتی)	سطح سرمایه گذاری صنعتی
۸۶/۶۸	۶۶/۶۳	۴۷/۹۸	۲۸/۴۵	۱۲/۷۵	اعداد غیر فازی شده

پاسخگویان در وزن دهی و اولویت بندی سطوح سرمایه گذاری صنعتی - تجاری امور شهری، برای سرمایه گذاری سطح پایین (نیمه سنتی) نمره ۲۸/۴۵ را از دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ تخصیص داده اند.

جدول ۷. اعداد غیر فازی شده روابط اجتماعی در محیط شهرنشینی

روابط بسیار حسابگرانه و عقلایی (بر خوردار از حقوق شهروندی)	روابط عقلانی و حسابگرانه (روابط ناشی از شهرنشینی)	روابط عاطفی - عقلانی و در حال گذار (صنعتی- شهری)	روابط محله ای و صنفی (نیمه سنتی - نیمه عاطفی)	روابط قومی - قبیله ای (اساساً سنتی و عاطفی)	سطح روابط اجتماعی
۸۶/۴۵	۶۶/۲۲	۴۸/۱۷	۲۸/۶۶	۱۲/۵۸	اعداد غیر فازی شده

پاسخگویان در وزن دهی و اولویت بندی سطوح روابط اجتماعی امور شهری، برای روابط اجتماعی محله ای و صنفی (نیمه سنتی و نیمه عاطفی) نمره ۲۸/۶۶ را از دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ تخصیص داده اند.

جدول ۸. اعداد غیر فازی شده سطح رشد و گسترش آموزش عالی در سطح شهر

بسیار تخصصی	تخصصی	نظری - عملی	سنتی و حرفه ای - مهارتی	بسیار سنتی و مهارتی	سطح آموزش عالی
۸۵/۷	۶۵/۶۵	۴۷/۸۳	۲۸/۹۳	۱۲/۳۸	اعداد غیر فازی شده

پاسخگویان در وزن دهی و اولویت بندی سطوح آموزش عالی در امور شهری، برای سنتی و حرفه ای - مهارتی نمره ۲۸/۹۳ را از دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ تخصیص داده اند.

جدول ۹. اعداد غیر فازی شده نهادهای سیاسی - مدنی امور شهری

مدنی - فراملی	ملی - مدنی	ملی - محله ای (در حال گذار)	صنفی - محله ای	قومی - قبیله ای	سطوح نهادهای سیاسی - مدنی
۸۵/۶۳	۶۸/۳۸	۴۷/۲۰	۲۸/۹۳	۱۴/۸	اعداد غیر فازی شده

پاسخگویان در وزن دهی و اولویت بندی سطوح نهادهای سیاسی - مدنی امور شهری، برای نیمه سنتی نمره ۲۸/۹۳ را از دامنه تغییرات ۰-۱۰۰ تخصیص داده اند. در این قسمت از مقاله به سنجش و بررسی فرضیه های تحقیق پرداخته می شود.

جدول ۱۰. فرضیات تحقیق

ردیف	فرضیه	روش آماری	مقدار ضریب همبستگی	P- مقدار (سطح معنی داری)	نتیجه گیری
۱	رابطه تخصصی شدن شهر و رشد طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۸۶۶	۰/۰۰۰۱	معنا دار
۲	رابطه گسترش فعالیت های خدماتی و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۷۲۴	۰/۰۰۰۱	معنا دار
۳	رابطه سرمایه گذاری صنعتی و تجاری در رشد و گسترش طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۶۸۴	۰/۰۰۰۱	معنا دار
۴	رابطه گسترش روابط اجتماعی شهرنشینی و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۷۲۴	۰/۰۰۰۱	معنا دار
۵	رابطه گسترش نظام آموزش عالی و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۶۶	۰/۰۰۰۱	معنا دار
۶	رابطه پیدایش و گسترش نهادهای سیاسی - مدنی و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۲۹	۰/۰۰۰۱	معنا دار
۷	رشد و گسترش شهرنشینی و رشد و گسترش طبقه متوسط جدید	ضریب همبستگی پیرسون	۰/۵۰۰	۰/۰۰۰۱	معنا دار

در این فرضیه ها روابط متقابل ابعاد مختلف امور شهری، با میزان رشد و گسترش طبقه متوسط جدید مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. یافته های حاصل از جدول نشان می دهد که بیشترین ضریب همبستگی با متغیر تخصصی شدن شهر با ۰/۸۶۶ و کمترین ارتباط با پیدایش و گسترش نهادهای سیاسی - مدنی را نشان می دهد.

جدول ۱۱. اثر متقابل مولفه های محیط شهری با طبقه متوسط جدید

ابعاد	تابع عضویت ۱	تابع عضویت ۲	تابع عضویت ۳	تابع عضویت ۴	تابع عضویت ۵	میزان همبستگی پاسخ نخبگان و پاسخ دهندگان درباره ابعاد شهرنشینی و تأثیر آن بر طبقه متوسط جدید
میزان تخصصی شدن امور شهری	۰	۰	٪۰۸۸۲	٪۳۸۳۰	٪۳۶۹۳	٪۹۵۶
میزان و نوع فعالیت های خدماتی در شهر	۰	٪۰۱۳۷	٪۱۸۹۳	٪۳۱۸۲	٪۳۷۹۵	٪۹۹۲
میزان فعالیت های سرمایه گذاری صنعتی و تجاری	۰	۰	٪۱۷۶۷	٪۳۹۶۷	٪۳۳۶۲	٪۹۸۹
نوع و میزان فعالیتهای روابط اجتماعی(قوسی- قبیله ای)	۰	٪۰۱۰۸	٪۲۱۴۵	٪۳۷۴۳	٪۲۹۶۲	٪۹۸۴
رشد و گسترش آموزش عالی	۰	٪۰۰۰۶	٪۱۹۸۶	٪۴۰۶۱	٪۳۹۴۶	٪۹۹۸
رشد و گسترش نهادهای سیاسی و مدنی	۰	٪۰۰۴۴	٪۲۱۱۶	٪۵۰۳۰	٪۳۴۵۰	٪۹۶۳
شهر نشینی به صورت کلی	٪۰۰۰۶	٪۰۴۲۱	٪۳۵۲۳	٪۳۷۴۳	٪۳۸۰۷	٪۸۸۳

مطالعات اجتماعی به نام تحلیل رگرسیون چندگانه مورد استفاده قرار می گیرد. «تحلیل رگرسیون این امکان را برای محقق فراهم می کند که تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش بینی و سهم هر یک از متغیرهای مستقل را در تبیین متغیر وابسته تعیین کند» (کلانتری، ۱۳۸۲، ۱۶۹). بنابراین سؤال تحقیق حاضر با داشتن یک متغیر وابسته به نام «رشد و گسترش طبقه متوسط جدید» و چند متغیر مستقل (تخصصی شدن امور در شهر، گسترش فعالیت های خدماتی در شهر سرمایه گذاری های صنعتی - تجاری - روابط اجتماعی شهری، نظام آموزش عالی، گسترش نهادهای سیاسی - مدنی) انجام گرفت. بنابراین سؤال اصلی این است که از میان متغیرهای شش گانه فوق کدام یک برای پیش بینی متغیر وابسته سودمندتر است. به عبارت دیگر نقش کدام متغیر مستقل بیشتر از سایر متغیرها مؤثر است. پاسخ این سؤال را می توان از تحلیل رگرسیون چندگانه بدست آورد. و در قالب مدل زیر ارائه نمود.

در جدول مقدار F تک تک ضرایب رگرسیون محاسبه شده و سطح معنی داری آن ها با ۰/۰۰۰۱ نشان می دهد که اثرات متغیرها معنی دار بوده است.

همان طوری که در جدول ۱۱ ملاحظه می گردد، با استفاده از مقادیر فازی لایه های پنج گانه تعیین شده هر یک از مقادیر، تابع عضویت خاصی را کسب کرده اند. آن گاه میزان همبستگی ارزش عضویت فازی نظر پاسخ دهندگان با نخبگان در هر یک از لایه ها و در نهایت هر یک از ابعاد شهری تعیین کننده ی رشد و گسترش طبقه ی متوسط جدید در ایران محاسبه گردید. داده ها نشان می دهند که نخبگان و پاسخ دهندگان بیشتری مشابهت نظر و همبستگی را در زمینه ی تاثیر گذاری فعالیت های خدماتی شهری در رشد و گسترش طبقه متوسط جدید داشته اند و کمترین آن را در زمینه ی کلیت شهر نشینی ارزیابی کرده اند. داده ها نشان می دهند که نظر نخبگان و پاسخ دهندگان، بیشترین همگونی را در تحلیل روابط بین ابعاد مختلف شهرنشینی و گسترش طبقه متوسط داشته است. قابل ذکر است نقطه نظر پاسخ دهندگان در ابعاد مختلف شهر نشینی مورد ارزیابی قرار گرفته است. و نشان می دهد جهت تاثیر پاسخ دهندگان به اهمیت نقش حرفه ای و تخصصی شدن شهر تأکید دارد. در این قسمت از تحلیل های آماری یکی از پر کاربرد ترین روش های

$$(-۱۷۹/۰۲۹) = \text{رشد و گسترش طبقه متوسط جدید در ایران}$$

$$+ ۱/۰۲۱ \times (\text{گسترش خدمات در شهر}) + ۰/۹۱۳ \times (\text{تخصصی شدن امور در شهر}) + (-۰/۳۶۲) \times (\text{گسترش آموزش عالی}) + ۰/۲۳۵ \times (\text{سرمایه گذاری های صنعتی - تجاری}) + ۰/۳۷ \times (\text{ساختار کلی شهرنشینی})$$

شکل ۵. مدل رگرسیونی رشد و گسترش طبقه متوسط جدید

اما در مورد اهمیت و نقش متغیرهای مستقل در پیش بینی معادله رگرسیون با استفاده از مقادیر بتا می توان در مورد اهمیت نسبی متغیرها قضاوت کرد. از این رو تخصصی شدن امور در شهرها و گسترش خدمات در شهر با بیشترین تأثیر در پیش گویی متغیر وابسته ایفای نقش می نمایند.

نتیجه گیری

شکل گیری شهر، زمینه تغییر فضای اقتصادی - اجتماعی را فراهم آورد. یعنی شهر دیگر بر اساس روابط قومی قبیله‌ای نمی‌توانست استوار باشد. زیرا فضای شهری نیازمند روابط عقلایی و حسابگرانه بوده است. تقسیم اجتماعی کار در جوامع جدید موجب تمایز پذیری مشاغل، نقد و فعالیت های صنعتی و در نهایت تمایز پذیری اجتماعی را نمایان ساخت. در کنار آن رشد علوم تجربی و استقلال یافتن علم، موجب رشد مبادلات تجاری و تولیدی گردید.

تأثیرات اصلی زمانی بیشتر روشن می گردد که توسعه و گسترش شهرنشینی با دگرگونی نظام جهانی در ارتباط باشد. زیرا ظهور نظام سرمایه داری، تغییرات ساختاری طبقات اجتماعی را سبب شد. بنابراین گسترش شهرنشینی اجتماعی موجب دگرگون شدن نظام سلسله مراتب اجتماعی و سبک زندگی افراد شد. تربیت افراد در آموزش عالی و جذب آنان در دستگاه های دیوان سالاری، نوسازی ساختاری جامعه را فراهم آورد. همچنین یافته ها نشان می دهد تقسیم اجتماعی کار و تکنیک شهری با فعالیت صنعت گران، و بورژواها زمینه تجارت و مبادله را فراهم آورد، هماهنگ است. زیرا تجار با مالکیت اماکن شهری و صنعت گران زمینه شکل گیری طبقه ای را که کاملاً خصلت شهری داشته و محیط مناسبی را برای پیدایش جامعه مدنی فراهم آورده است. اساساً نوسازی اقتصادی نیاز به نوسازی آموزش را آشکار می سازد.

توسعه صنعتی اگر با صنعتی شدن همراه باشد زمینه گسترش نهادهای سیاسی - مدنی را فراهم می آورد. این دگرگونی ساختاری در فضای محیط شهری مهیا می شود به طور اختصاصی یافته‌ها نشان می‌دهد شهرنشینی با ایجاد فضای مناسب رشد و گسترش فعالیت های تخصصی، گسترش و فعالیت های خدماتی ایجاد شرایط مناسب و یا مناسب در سرمایه گذاری صنعتی و تجاری غیر در الگوها و نمادهای رفتاری و روابط اجتماعی از سنتی به مدرن، گسترش نظام آموزش عالی و ارتقای سطح آموزش، بستر مناسبی جهت رشد و گسترش طبقه متوسط جدید فراهم می آورد.

تحلیل عناصر و مؤلفه های طبقه متوسط جدید در ایران، نیازمند توجه ویژه ای به دگرگونی های سازمان ها و نهاد های اجتماعی دارد. از این میان شهرنشینی به عنوان یک عامل تعیین کننده در ساختار

اصلی طبقه شناخته می شود. زیرا حرکت شتابان شهرنشینی در جوامع مختلف از جمله ایران، زمینه دگرگونی روابط و مناسبات عناصر و مؤلفه های طبقه متوسط جدید را فراهم آورده است.

با این نگاه طبقه متوسط جدید در ایران در مواجهه با روند و فرایند تخصصی شدن امور شهری از حالت سنتی به تخصصی و مدرن، فرصت کافی برای ارائه کارکرد مطلوب و مناسب در شرایط جامعه جدید را به دست آورده است. همچنین ارتقاء سطح خدمات شهری و گرایش جامعه به سوی خدماتی نوین و مدرن، اقتضای می کند افراد و گروه های نوظهوری که قدرت ارائه خدمات جدید را داشته باشند، به صحنه عمل وارد شوند.

دگرگونی در سطوح سرمایه گذاری و به ویژه سرمایه گذاری صنعتی - تجاری در حوزه شهری، نیازمند نیروها و منابع انسانی جدیدی گردید که تا به حال فرصت و شرایط پیدایش آنان را فراهم نگردیده بود. از این جهت انتقال نیروهای تحصیل کرده و متخصص از مراکز آموزشی به چنین فضاهایی ضمن آن که به پیدایی طبقه نو ظهور کمک کرد، بلکه شرایط ارتقاء کیفیت زندگی شغلی و سازمانی را نیز فراهم نمود. بنابراین اعضای طبقه متوسط جدید به مجموعه کارهایی گماشته شدند که انجام وظایف و تکالیف بر آمده از سرمایه گذاری های صنعتی و تجاری از عهده کارگران سنتی و یدی بر نمی آید.

گسترش محیط شهری و افزایش تراکم جمعیتی، فرصتی را فراهم آورد که سطح روابط قومی و قبیله ای (اساساً سنتی و عاطفی) به سوی روابطی حسابگرانه و عقلانی (برخوردار از حقوق شهروندی) تمایل پیدا نماید. این تغییر مسیر در فضای زندگی شهری زمینه توسعه شغلی اعضاء طبقه متوسط جدید را فراهم کرد.

تحقیق حاضر نشان می دهد از میان عوامل فوق نقش گسترش خدمات شهری با بیشترین سهم کارا تر از سایر عوامل بر طبقه متوسط جدید با بیشترین وزن و سپس تخصصی شدن امور در شهر با رتبه دوم و آنگاه ساختار کلی شهر با رتبه سوم ایفای نقش می نمایند. در پایان لازم به ذکر است که تحقیق حاضر هم سو، با سایر تحقیقات رشد و گسترش طبقه متوسط جدید را در راستای رشد و گسترش شهرنشینی دانسته و بر اساس نظر پاسخگویان شهرنشینی در ذات خود امکانات لازم را برای ظهور و گسترش طبقه متوسط جدید فراهم می آورد.

پی نوشت ها

1. Urbanism
2. Industrial Power
3. Social distance
4. values changes

- انتشارات دانشگاه پیام نور، تهران.
۱۳. دورکیم، امیل، (۱۳۶۹)، «**درباره تقسیم کار اجتماعی**»، ترجمه باقر پرهام، کتابسرای بابل، بابل.
۱۴. ریترز، جورج، (۱۳۷۴)، «**نظریه جامعه شناسی در دوران معاصر**» ترجمه محسن ثلاثی، انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
۱۵. ساعی، علی، (۱۳۸۶)، «**دموکراتیزاسیون در ایران**»، آگاه، تهران.
۱۶. صدیق سروسستانی، رحمت ا...، (۱۳۷۳)، «**جزوه ی جامعه شناسی شهری**»، جهاد دانشگاهی تهران، تهران.
۱۷. فرانسس کاستلو، وینسنت، (۱۳۶۸)، «**شهرنشینی در خاورمیانه**» مترجمین پرویز پیران و عبدالعلی رضایی، تهران، نشر نی.
۱۸. فکوهی، ناصر، (۱۳۸۵)، «**انسان شناسی شهری**»، نشر نی، تهران.
۱۹. فیالکوف، یانکل، (۱۳۸۳)، «**جامعه شناسی شهر**»، ترجمه عبدالحسین نیک شهر، آگاه، تهران.
۲۰. کاسکو، بارت، (۱۳۷۷)، «**تفکر فازی**»، ترجمه علی غفاری و دیگران، انتشارات دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی، چاپ اول، تهران.
۲۱. کلانتیری، خلیل، (۱۳۸۲)، «**پردازش و تحلیل داده ها در تحقیقات اجتماعی - اقتصادی**»، فرهنگ صبا، تهران.
۲۲. گرونلوند، بو، (۱۳۸۵)، «**شهر در دوران جامعه شبکه ای**» (مروری به نظریات مانوئل کاستلر)، ترجمه آراز امین ناصری، مجله جستارهای شهر سازی، سال پنجم، شماره ۱۵ و ۱۶، تهران.
۲۳. گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۳)، «**جامعه شناسی**» ترجمه منوچهر صبوری، نشرنی، تهران.
۲۴. ماکویی، احمد، (۱۳۸۷)، «**تکنیک های تصمیم گیری**»، مهرماه، تهران.
۲۵. ممتاز، فریده، (۱۳۸۹)، «**جامعه شناسی شهر**»، شرکت سهامی انتشار، تهران.
۲۶. مور، برینگتون، (۱۳۶۹)، «**ریشه های اجتماعی دیکتاتوری و دموکراسی**»، ترجمه حسین بشیریه، مرکز نشر دانشگاهی، تهران.
۲۷. نقدی، اسدا...، (۱۳۸۲)، «**درآمدی بر جامعه شناسی شهر**»، فن آوران، همدان.
۲۸. نوابخش، مهرداد، (۱۳۸۸)، «**مقدمه ای بر جامعه شناسی شهری**»، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
۲۹. نوابخش، مهرداد و معصومه مطلق، (۱۳۸۸)، «**جامعه شناسی فن آوری اطلاعات و ارتباطات شهری**»، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران.
۳۰. نولان، پاتریک و ترهارد لنسکی، (۱۳۸۰)، «**جامعه های انسانی**»، ترجمه ناصر موفقیان، نشر نی، تهران.

5. Simmel
6. core – Periphery
7. Worth
8. Urbanization in the Middle East
9. S.Huntington
10. Gream , Gill
11. delphi
12. Cronbakh
13. Fuzzy Logic
14. Triangle Fuzzy Numbers (TFN)
15. Defuzzification
16. Crisp number
17. Center of Gravity

فهرست منابع

۱. آذر، عادل و حجت فرجی، (۱۳۸۶)، «**علم مدیریت فازی**»، انتشارات مهربان دانش، چاپ اول، تهران.
۲. آرون، ریمون، (۱۳۶۴)، «**مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی**»، ترجمه باقر پرهام، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران.
۳. ابادری، یوسف، حسن چاوشیان (۱۳۸۱)، «**از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی**»، نامه علوم اجتماعی شماره ۲۰، تهران.
۴. ادیبی، حسین، (۱۳۵۴)، «**جامعه شناسی طبقات اجتماعی**»، دانشکده علوم اجتماعی و تعاون، تهران.
۵. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری، (۱۳۸۴)، «**جامعه شناسی توسعه**»، کیهان، تهران.
۶. اشرف، احمد و علی بنوعزیزی، (۱۳۸۷)، «**طبقات اجتماعی، دولت و انقلاب در ایران**»، ترجمه سهیلا ترابی فارسانی، انتشارات نیلوفر، تهران.
۷. انصاری، ابراهیم، (۱۳۷۸)، «**نظریه های قشر بندی اجتماعی و ساختار تاریخی آن در ایران**»، انتشارات دانشگاه اصفهان، اصفهان.
۸. باتومور، تی بی، (۱۳۶۷)، «**طبقات اجتماعی در جوامع جدید**»، ترجمه اکبر مجدالدین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۹. بوجادزیف، جرج و ماریا، (۱۳۸۱)، «**منطق فازی و کاربردی های آن در مدیریت**» ترجمه سید محمد حسینی، ایشیق، چاپ اول، تهران.
۱۰. توسلی، غلامعباس، (۱۳۶۱)، «**نظریه های جامعه شناسی**»، انتشارات سمت، تهران.
۱۱. توسلی، غلامعباس، (۱۳۸۳)، «**تحلیل از اندیشه پیروردیو درباره فضای منازعه آن**»، نامه علوم اجتماعی شماره ۲۳، تهران.
۱۲. توسلی، غلامعباس، (۱۳۷۴)، «**جامعه شناسی شهری، تهران**»،